

Jan z Teplé, staré otázky a nové a starší odpovědi k jeho životu a dílu.

Václav Bok

V Žatci bylo – nejspíše v roce 1401 – vytvořeno literární dílo, které náleží k vrcholům rétoriky a literatury středověké Evropy. Dialog „Der Ackermann aus Böhmen“ respektive „Der Ackermann und der Tod“ patří k nemnoha literárním dílům, která ze středověké literatury zůstala skutečně živá. Dokladem toho jsou například četné překlady do moderní němčiny a mnoha světových jazyků (dokonce i do arabštiny a japonštiny). Chtěl bych zde připomenout, že existují také dva vynikající překlady české – Pavla Eisnera z roku 1938 a Jaromíra Povejšila z roku 1985. Dokladem životnosti díla je i to, že „Oráč“ bývá upravován pro scénu a že v roce 2003 mělo premiéru operní zpracování Emila Viklického. Ale to všechno by mohlo být konec konců jen projevem určité módy, současné romantizující oblíbenosti středověku. U „Oráče“ je tomu však jinak. K tomuto útlému spisku sáhne z vnitřní potřeby mnohý evropský vzdělanec, když je mu teskno, když se dostane do stejné situace jako onen údajný oráč, když se musí vypořádávat s krutostí smrti a někdy i s její nečekanou rychlostí, s níž náhle přerve šťastné soužití životních partnerů nebo dlouholeté pevné přátelství.

Je samozřejmé, že toto tematicky závažné dílo o smrti a tím i o hodnotě a smyslu života, které autor podal umělecky tak působivě, přitahovalo a přitahuje četné odborníky k jeho hlubšímu prozkoumání. Od konce 19. století se snažili identifikovat jeho autora, zjistit okolnosti vzniku díla, zhodnotit jeho uměleckou úroveň, zařadit je do myšlenkových proudů doby. Za více než sto let intenzivního ackermannovského bádání se přes četné obtíže, které kladlo do cesty dílo samo a někdy i další historické prameny, a přes mnohé slepé uličky, do nichž se někdy dostali i renomovaní vědci, podařilo zjistit tolik faktů o jeho tvůrci jako o málokterém jiném středověkém autorovi. Podařilo se zodpovědět leckteré dílčí otázky definitivně, na řadu dalších, mnohdy zásadních, se odpovědi dodnes diametrálně liší a dobrat se jednoznačného, obecně akceptovatelného řešení je prakticky nemožné. Ale i to patří k půvabům uměleckého díla. Počet odborných pojednání k zásadním i detailním problémům „Ackermannova“ se dnes blíží k tisícovce. Protože z programu vím, že některé referáty se budou zabývat otázkou humánnosti a humanismu díla a dotknou se tak jistě i starších i soudobých interpretací „Oráče“, ponechám stranou filozofické otázky díla, v nichž se necítím

kompetentní, a soustředím se na jakési faktografické uvedení do problematiky s přihlédnutím k nejnovější germanistické literatuře.

Jedním z hlavních problémů, pro který se hledalo a hledá řešení, je, zda „Oráč“ vyjadřuje otřesný prožitek autora, který ztratil milovanou manželku, nebo zda jde jen o jakési rétorické cvičení na téma neúprosnosti smrti. Hlavní cestou k zodpovězení této otázky byla snaha identifikovat autora a dozvědět se co nejvíce o jeho životních osudech. Jak už jsem řekl, cesta k těmto údajům byla složitá, ale nakonec velmi úspěšná.

V české literární vědě se vžilo označení Jan ze Žatce, v německých literárních příručkách se ještě tu a tam objeví Johannes von Saaz, ale takto se náš autor nikdy nejmenoval. Toto označení bylo provizorní, pomocné, v prvních desetiletích bádání potřebné. Že se jmenoval Johannes, dokládá akrostichon závěrečné modlitby. Že jeho manželka zemřela v Žatci a že její jméno začínalo na M, zašifrovává Smrt velmi průhledně ve 4. kapitole pořadím písmen v abecedě a sděluje tak počáteční písmeno jejího jména a pak i celé jméno města, kde nedávno vykonala svou práci. Kupodivu, i někteří zkušení badatelé se dostali na slepou kolej, a hledali v Čechách kolem roku 1400 jakéhosi Jana ze Žatce. Ovšem, kdo v Žatci ve středověku žil, se podle tohoto města jmenovat nemohl. Dnes vzbuzuje náš podiv i to, že někteří první badatelé příliš úzce ztotožňovali autora ne sice rovnou s oráčem, ale např. s příslušníkem české šlechtické rodiny Pluhů z Rabštejna. Později se někteří interpreti díla domnívali, že oráč je ve skladbě symbolem pro člověka vůbec, přičemž srovnávali jeho úděl a biblickým Adamem, prvním člověkem potrestaným tělesnou prací a smrtelností/. Nerespektovali, že se autor představuje sice obrazně, ale velmi přesně, když říká, že je oráč a že má pluh z ptačího šatu. Badatelé, kteří četli pozorně, se dostali na správnou stopu – musí se přece jednat o písaře nebo člověka velmi blízkého zaměstnání. Pátrání po identitě autora trvalo poměrně dlouho, až na přelomu 20. a 30. let 20. století zjistili – téměř současně – tři badatelé (František Michálek Bartoš, Alois Bernt a Karl Beer), že autorem díla je Jan z Teplé. To potvrdil krátce poté rakouský historik K. J. Heilig, který při katalogizaci některých rukopisů univerzitní knihovny Freiburgu im Breisgau našel v rukopisném sborníku číslo 163 i formulářovou sbírku vztahující se k Žatci, a v ní i text nadepsaný „*Epistola oblata Petro Rothers, civi Pragensi, cum libello ackerman de novo dictato*“ (tedy „Dopis poslaný Petru Rothirschovi, měšťanu pražskému, s nově složenou knížečkou Ackermann“), opis průvodního dopisu, s nímž *Johannes de Tepla ... civis Zacensis*

poslal svůj spisek příteli z mládí. Jan z Teplé badatelům identifikaci nijak neusnadňoval – v některých pramenech se totiž objevuje jako Johannes (de) Tepla, v jiných jako Johannes Henslini de Sitbor, v některých listinách se označoval resp. byl označován jako v Žatci žijící notář, v jiných jako rektor tamější městské školy. Trvalo dlouho, než se zjistilo, že jde o jednu a touž osobu.

Dnes tedy víme, že autor „Oráče“ pocházel ze západočeské vesnice Šitboř, ležící tehdy na česko-německé jazykové hranici, poblíž Horšovského Týna. V Žatci působil patrně již před rokem 1378 jako veřejný notář (*notarius civitatis*) a od osmdesátých let jako představený městské školy (*rector scholarium*); obě funkce pak zastával po několik desetiletí současně. Jak však přišel ke jménu Jan z Teplé, se zjistit nepodařilo. Podle jednoho názoru snad získal ve významném západočeském klášteře Teplá, nepřilíživě vzdáleném od svého rodiště, předuniverzitní vzdělání; podle jiného, asi pravděpodobnějšího názoru, bylo město Teplá prvním Janovým působištěm, z něhož pak přišel do Žatce. Kde získal vysokoškolské vzdělání, se kvůli torzovitému dochování univerzitních matrik nedá zjistit. Zpočátku možná studoval v Praze, právnického vzdělání nabyt podle ne příliš jasných narážek ve svém díle snad v Bologni, snad v Paříži.

Díky dobrému dochování žateckých listin i formulářovým sbírkám, na jejichž vzniku se Jan z Teplé podílel, víme i leccos z Janova osobního života. Víme, že měl pět dětí, z nichž jeden syn – jak potvrzuje i jiný pramen – nastoupil duchovní dráhu. Podle jeho přibližného stáří v době svěcení i podle jmenování jeho bratra jako dědice po otci můžeme odhadnout dobu jejich narození. Klára, která svého manžela Jana z Teplé († mezi 1413 a 1415) přežila a byla matkou jeho jménem známých synů, není nikde jmenována jako jeho první žena. Jméno Janovy první manželky není doloženo, neví se, kdy zemřela, a zda vůbec existovala. V dialogu „Ackermann“ je sice uveden jako úmrtní den oráčovy ženy 1. srpen 1400, ale toto datum je podle všech příznaků literární, fiktivní. V této době měl Jan z Teplé již zmiňované syny, a to s Klárou. Domnívám se, že první Janova manželka (pokud vůbec existovala), se snad opravdu jmenovala Markéta jako zesnulá žena oráčova a zemřela již za velkého moru v roce 1380.

Jan z Teplé patřil k bohatým a váženým občanům města Žatce a žil zde do roku 1411. V tomto roce odchází do Prahy, kde se stává protonotářem na radnici Nového města. V Praze však poměrně brzy, na jaře roku 1413, onemocněl. Zemřel

mezi rokem 1413 a jarem 1415, protože v dokumentu z dubna 1415 je jeho manželka Klára označena jako vdova.

Když už jsem se zmínil, že asi poslední tři léta svého života prožil Jan z Teplé na Novém městě pražském, chtěl bych ukázat jeden z příkladů ackermannovského bádání, kdy dávno publikovaná fakta čekala dlouho na své zařazení do souvislostí a že některá se dosud nedostala do širšího povědomí. Významný český historik V. V. Tomek vytvořil v poslední třetině 19. století podrobnou topografii středověké Prahy a snesl doklady o majitelích jednotlivých domů. Od roku 1870 je tedy teoreticky známo, který pražský dům Jan z Teplé vlastnil. Trvalo to mnoho desetiletí, než tento údaj v Tomkově knize objevili ackermannovští badatelé; do povědomí pražské odborné veřejnosti a tím méně do průvodců po Praze se, pokud vím, tento údaj nedostal dodnes. Jan z Teplé koupil v roce 1411 dům ve Spálené ulici (v místě dnešního domu číslo popisné 93), který stál přibližně naproti dnes dobře známé budově České pojišťovny. Jan tedy bydlel ve významné ulici Nového města a do svého působiště na radnici to neměl daleko.

Vyskytla i teorie, že Jan z Teplé byl Čech, ale ta byla právem odmítnuta. Že však česky uměl, dokládá to, že v Praze působil právě na radnici Nového města, které bylo z velké části české. Česky se naučil asi již ve svém západočeském rodišti, a s češtinou se setkával jistě i v Žatci.

Dialog „Der Ackermann aus Böhmen“ byl na počátku vědeckého bádání chápán jako lineární odraz bezprostředního autorova prožitku. Při hlubších analýzách textu v něm však badatelé začali nalézat četné paralely k formulacím v různých latinských literárních dílech. V pražské kapitulní knihovně se nachází rukopis (O 70) obsahující m.j. několik latinských literárních skladeb s tematikou smrti. Ukázalo se, že Jan ze Žatce z nich hojně čerpal, podařilo se dokázat, že tento rukopis byl v jeho majetku. To vše začalo narušovat původní představu o dialogu jako o emocionálním výkřiku opuštěného vdovce. Další ránu těmto představám zasadil nálezný již zmíněného Janův latinský dopis svému příteli, pražskému měšťanovi Petru Rothirschovi. V dopise píše Jan z Teplé svému příteli, že mu posílá dílko na jeho žádost, označuje je jako rétorické klasobraní a vypočítává stylistické figury, jichž ve svém díle užil. O smrti své ženy se vůbec nezmiňuje. Nález průvodního dopisu tedy sice potvrdil správnost krátce předtím provedené identifikace autora „Oráče z Čech“ a jednoznačně skoncoval s přímočarým vysvětlováním díla jako odrazu Janova osudu, na druhé straně však přinesl řadu nových problémů. Dopis má evidentně

chybné datování – rok 1428, tedy dlouho po Janově smrti. Opisovač snad podvědomě napsal rok, v němž text opisoval.

K ackermannovským problémům patří i samotný text díla, který je dochován v 16 rukopisech (nejstarší je datován rokem 1449) a v 17 tištěných vydáních mezi lety 1460-1547. Zvláště rukopisné texty se totiž mezi sebou dosti liší, mají mezery, přídávky a další osobité znaky, takže stanovit vztahy mezi nimi je téměř nemožné. Přední odborníci se značně liší v názorech na textovou hodnotu jednotlivých rukopisů a na adekvátní edici díla. Proto dnes existuje již více než deset vědeckých vydání „Oráče z Čech“, které buď vycházejí z odlišných rukopisů nebo do jejich znění v různé míře zasahují či je kombinují. Nejčastěji bývají brány za základ rukopisy A (1449, snad opsán v Norimberku), E (z druhé poloviny 50. let 15. století) a H (z doby kolem roku 1465), které podle nářečních rysů jsou zeměpisně nejbližší místu vzniku díla. Dá-li se přednost tomu či onomu znění, může docházet i nuancím v hodnocení jazykové a stylistické podoby díla, které je rétoricky výrazně koncipováno – autor pracuje s paralelami a kontrasty, synonymické výrazy řadí do dvojic a trojic, rád používá výčty, občas rytmizuje text, užívá aliterace a dalších básnických ozdob.

Jak známo, „Oráč“ má svou obdobu ve staročeské literatuře, v mnohem rozsáhlejším dialogu opuštěného milence s personifikovaným Neštěstím, které jej o jeho milou připravilo. Staročeské dílo, nazývané „Tkadleček“ (Weberlein) vzniklo v roce 1407 nebo krátce poté a je tedy na první pohled mladší. Formulace jeho první kapitoly jsou velmi blízké „Oráčovi“, pak je vztah obou děl stále volnější, až se zcela ztrácí. Existence staročeského díla a jeho textová podoba vnáší do ackermannovské problematiky další otázky. Opravdu jen stručně a velmi zjednodušeně: První věta „Ackermanna“ má dvě základní varianty a text „Tkadlečka“ odpovídá jedné z nich. (*Grimmiger tilger aller landt, schedlicher ächter aller welte, freyssamer mörder aller lewte, ir Tod, euch sey verfluchet! – Ach na tě, ukrutný a vrucí shladiteli všech zemí, škodlivý škuodce všeho světa, smělý morděři všech dobrých lidí!* Ve většině německých rukopisů stojí na místě „landt“ slovo „leute“ a ke konci věty pak místo „leute“ slovo „menschen“. Ve formulaci, která chce dosáhnout trojice, se buď dvakrát vyskytne slovo pro „svět“ – a v tom se shoduje Tkadleček s Ackermannem – nebo dvakrát výraz pro „lidi“ – zde tedy shoda není). Někteří vědci, jako např. Willy Krogmann, byli názoru, že tam, kde jsou formulační shody mezi „Ackermannem“ a staročeským textem, je třeba „Tkadlečka“ využít pro rekonstrukci původního znění „Ackermanna“ a podle toho se rozhodovali ve své edici. Jiní vědci, a

ti dnes převažují, předpokládají, že text německého díla se brzy proměňoval a že Tkadleček se proto k textové rekonstrukci „Ackermanna“ použitelný není. Priorita „Ackermanna“ před „Tkadlečkem“ se zdála nezpochybnitelná, dokud Antonín Hrubý, český germanista žijící v exilu v USA, nepoukázal počátkem 70. let 20. století na to, že citáty připisované antickým filosofům jsou v „Ackermannovi“ někdy neúplné nebo spojeny s nesprávným autorem, zatímco v „Tkadlečkovi“ jsou úplnější a přesnější. Z toho vyvodil existenci společné, snad latinské předlohy; někteří jiní odborníci předpokládají, že dnešní podoba „Ackermanna“, vznikla až přepracováním původního, nedochovaného německého díla. Jako argumenty pro tvrzení existenci jakéhosi „Ur-Ackermanna“ se někdy dále uvádí velmi pozdní dochování nejstaršího rukopisu „Ackermanna“ (téměř rovných 50 let po vzniku díla), jindy se poukazuje na obrat „de novo dictato“ v nadpisu průvodního dopisu, který někteří badatelé interpretují jako dílo „nedávno vytvořené“, jiní jako „přepracované“. Osobně se přikláním k těm badatelům, kteří jsou proti problematizaci časové priority „Ackermanna“ před „Tkadlečkem“ a poukazují na to, že i staročeský autor byl velmi sečtělý, což prokázal v pasážích, které nemají s „Ackermannem“ nic společného. Zmíněné citáty čerpal resp. znal přímo ze spisu „*Vitae philosophorum antiquorum*“ (Životy starých filosofů), které bylo v Čechách ve 14. a 15. století nesmírně rozšířené. Žádný z předpokládaných předstupňů „Ackermanna“ dochován není a podle mne není třeba jejich existenci postulovat.

V první třetině 20. století byl „Ackermann“ oslavován německým filologem Konrádem Burdachem a jeho školou jako první dílo literárního humanismu v německé literatuře. Byl spojován s kulturní atmosférou dvora Karla IV., která byla tehdy označována termíny jako „humanismus“, „český protohumanismus“ a podobně. V literární tvorbě Karlova kancléře Jana ze Středy, který si dopisoval s Petrárkou a napodoboval jeho styl, se hledaly prvky renesančního humanismu a tak byl hodnocen i „Ackermann“. Zde bylo kromě záliby v rétorice bylo spatřováno i humanistické vidění člověka, a to především v 25. kapitole, kde „oráč“ oslavuje krásu a dokonalost člověka. Další bádání „humanistický charakter“ pražské latinské a německé literární tvorby zpochybnilo a prokázalo, že šlo pouze o vnější nápodobu nové rétoriky jihoevropských humanistů a ne o pochopení jejich skutečně nového chápání antiky. Oslava krásy a dokonalosti člověka se dá vysvětlit i jinak než pojetím člověka v renesančním humanismu, dá se spojit s některými teologickými proudy, které zdůrazňují člověka jako dokonalý výtvar boží. A když si podrobněji pročteme

onu 25. kapitulu, všimneme si, na jak malé ploše zde „oráč“ několikrát mluví o Bohu-Stvořiteli, jak zdůrazňuje dokonalost jeho stvoření, jak vyčítá Smrti, že znevažuje dokonalé dílo boží. Na druhé straně je však třeba říci, že v posledních letech někteří vědci (mj. významný heidelberský germanista Fritz Peter Knapp, který je svým vzděláním i klasickým filologem) sice nadále odmítají existenci jakéhosi „pražského protohumanismu“, ale připouštějí, že tato literatura vykazovala alespoň jisté náznaky něčeho nového, něčeho, pro co se bude těžce hledat bližší charakteristika i pojmenování. Jedním z navržených — ovšem příliš neříkajících termínů — je „Vor-Humanismus“. Také Christian Kiening, dnes zřejmě největší znalec ackermannovské problematiky, dal své obsáhlé knize z roku 1998, v níž detailně rozebírá postavení dialogu Jana z Teplé v rámci starších i pozdějších středověkých spisů s tematikou smrti, titul „Schwierige Modernität“ a naznačuje, že v „Ackermannovi“ k jistému myšlenkovému posunu vůči starším dílům přece jen dochází.

Vraťme se ještě k otázce, za jakých okolností a z jakého důvodu Jan z Teplé svůj dialog vytvořil. Dá se spojit hluboký osobní prožitek s rétoricky vybroušeným, až vyumělkovaným vyjádřením? Novější bádání o středověké rétorice (Birgit Stolt) tento protiklad relativizovalo a ukázalo, že oba tyto aspekty ve středověku slučitelné být mohly. Možné je ale i řešení, že konkrétní vznik „Ackermanna“ byl vyvolán jinou událostí než smrtí autorovy manželky, a že při rétorickém rozpracování tématu smrti do něj Jan z Teplé uložil vlastní, byť již s odstupem času již trochu zasutý zážitek. Je i pravděpodobné, že svůj spisek z roku 1401 napsal – když ne přímo pro Petra Rothirsche, tak mu jej aspoň pro jakousi útěchu poslal. Ovšem ani možnost, že jde o rétorické cvičení, které nemá v základě žádný vlastní prožitek autorův (existence jeho první manželky se nedá jednoznačně prokázat), ale které má ukázat jeho rétorické schopnosti, nepůjde nikdy vyloučit.

Rád bych ještě, i když povrchně, seznámil s nejnovější teorií o okolnostech vzniku dialogu Jana z Teplé. Autorem této zajímavé, avšak v některých závěrech problematické teorie je Albrecht Hausmann, germanista působící na univerzitě v Göttingen. Než budu reprodukovat jeho názory, musím udělat nezbytnou odbočku. Opět se ukazuje, jak je důležité jít „ad fontes“. Profesor Karl Bertau se při přípravě své edice „Ackermanna“ zabýval i již zmíněným freiburským sborníkem. Ke svému úžasu zjistil, že nad zde již citovaným nadpisem k průvodnímu dopisu stojí ještě jeden nadpis, který Heilig nepublikoval. Heilig se možná domníval, že tento nadpis k dopisu Jana z Teplé nepatří a že je to nadpis jiného dopisu, který nakonec do

rukopisu zapsán nebyl. To není úplně vyloučeno, ale prohřeškem proti historickému řemeslu a profesionální cti ovšem bylo, že Heilig existenci tohoto nadpisu zamlčel vůbec. Až tedy po šedesáti letech, v roce 1994, se odborná veřejnost dozvěděla, že nad známým nadpisem je ještě jeden, který zní: „*Littera curiosior directa pictori iudeo*“ (tedy Dopis židovskému malíři; přičemž opět slovo „*curiosus*“ dovoluje více výkladů – pečlivý, zajímavý, Hausmann je překládá jako náročný – *anspruchsvoll*, Kiening jako *hochanspruchsvoll*). Bertau oba nadpisy chápal jako jednotu a odvodil z toho, že Janův přítel Peter Rothirsch byl židovským malířem. To ovšem není možné, protože Rothirsch vlastnil dům na Novém resp. na Starém městě Pražském, nežil tedy v ghettu a nebyl Žid. Hausmann přečetl nadpis jinak – jako „*Littera curiosior directa victori iudeo*“. Pojednává o tom v časopisecké studii z roku 2003 rozvíjí z toho zcela novou teorii. Hausmann poukazuje na to, že v celém „Ackermannovi“ se nepadne ani jedna zmínka o Kristovi, jehož smrt a zmrtvýchvstání by byly v dialogu o smrti člověka argumentačně velmi dobře použitelné. Podobně není v „Ackermannovi“ žádná zmínka o Panně Marii (podle mého mínění však je, a to v kapitole 15) a novozákonních postavách. Jak Hausmann ukazuje, převzal Jan Teplý v 30. kapitole formulaci z latinské předlohy, ale tam zmíněného novozákonního sv. Pavla nahradil starozákonním Šalamounem. Připomíná také již dávno známý fakt, že rok smrti Ackermannovy ženy není ve skladbě datován podle křesťanské éry, ale od stvoření světa, tedy podle židovského datování. Hausmann ukazuje, že christologie je v „Ackermannovi“ nápadně potlačena ve prospěch starozákonních narážek. Christologický prvek je však díle přesto přítomen, a to jak v počtu kapitol (33 – Kristův věk), především pak v závěrečné modlitbě, kde je Ježíš jmenován přímo. Použití němčiny místo latiny a zdůraznění Starého Zákona vůči Novému poukazuje podle Hausmanna na to, že adresátem díla byli pražští židovští učenci. Podle Hausmanna existovaly v Praze kolem roku 1400 předpoklady k židovsko-křesťanskému diskursu a adresátem díla je přední pražský židovský učenec Avigdor Kara ben Isaak, který je v latinských pramenech nazýván jako *magister victor* – tedy stejně jako v nadpisu průvodního dopisu k „Ackermannovi“. Někteří pražští židovští učenci této doby, a mezi nimi hlavně rabín Avigdor Kara ben Isaak, se ve svých spisech vyrovnávali s křesťanstvím, a snažili se dokázat, že Bůh je jeden, jediný a ne křesťanský trojjediný. Podle Hausmanna je „Ackermann“ určitou odpovědí na tyto názory a zdůrazněním Krista. Domnívám se, že přes některé zajímavé indicie jsou tyto náznaky příliš slabé na to, než aby unesly Hausmannovu interpretaci

„Ackermanna“. Hausmann se dále domnívá, že jak Avigdor, tak Jan z Teplé byli ve styku s některými stejnými osobami, mj. s královským podkomořím Sigmundem Hulerem, který snad byl příbuzným Petra Rothirsche, když je také označen jako Sigmund Rothirsch. Politicko-historické vývody Hausmannovy, který zde nadhazuje jakousi alianci Václavových stoupenců – Židů a měst – v době pro krále kritické, se mi však zdají až příliš odvážné a nereálné. Přesto bych chtěl na Hausmannovu studii upozornit odborníky kompetentní na problematiku pražských Židů a židovských vzdělanců a politickou situaci v Čechách krátce po roce 1400 jako na práci, s níž je třeba se kvalifikovaně vyrovnat.

Ale na závěr zapomeňme na to, že jsme profesionálové – historikové, literární vědci a v našem kruhu především lékaři a právníci. Zapomeňme na to, že nás fascinují složité, ba přímo dobrodružné cesty vědeckého poznání, které jsou s více než stoletým výzkumem díla spjaty, zapomeňme na to, že patříme k odborníkům, kteří se dohadují, nakolik je „Ackermann aus Böhmen“ přece snad odrazem zážitku autora a nakolik Jan z Teplé podle zvyklostí doby do dialogu vložil plody své velké sečtělosti respektive obratně využil rétorických florilegií, které mu práci usnadnily. Nechme dialog „oráče“ a Smrti působit na nás jako umělecké dílo. Tento 600 let starý dialog vzniklý v Žatci je pro vnímavého a citlivého člověka dnešní doby útěchou, oporou anebo aspoň připomínkou, jak ostatně Smrt říká v 10. kapitole, že svým osudem není, nebyl a nebude jediný, ač si to o sobě myslí a že ani on Smrti neunikne. Buďme vděční generacím vědců, kteří se zasloužili o edice a interpretace tohoto složitého textu, ale především buďme vděční Janovi z Teplé za jeho krásné a nadčasově tak působivé dílo. Za sebe i za tzv. laiky buďme vděční překladatelům, kteří umělecky náročný středověký dialog s řadou textových problémů převádějí do moderního a stejně působivého jazyka, jakož i dramatickým umělcům, kteří jej uvádějí na scénu a rozšiřují tak znalost „Oráče z Čech“ nad okruh odborníků a bezprostředních čtenářů díla.

Prameny a literatura (výběr)

Karl Bertau: Johannes de Tepla Civis Zacensis, Epistola cum Libello ackerman und Das Büchlein Ackermann. Nach der Freiburger Hs. 163 und nach der Stuttgarter Hs. HB X 23, Bd. 2: Untersuchungen, Einleitung, Untersuchungen zum Begleitbrief und zu den Kapiteln 1-34 des Textes mit Wörterverzeichnis und mit Exkursen, Berlin–New York 1994

Johannes von Tepl, Der Ackermann. Frühneuhochdeutsch/Neuhochdeutsch. Herausgegeben, übersetzt und kommentiert von Christian Kiening, Stuttgart 2000

{ [HYPERLINK "http://pollux.bsz-bw.de/DB=2.1/SET=1/TTL=6/CLK?IKT=4&TRM=Der"](http://pollux.bsz-bw.de/DB=2.1/SET=1/TTL=6/CLK?IKT=4&TRM=Der) } { [HYPERLINK "http://pollux.bsz-bw.de/DB=2.1/SET=1/TTL=6/CLK?IKT=4&TRM=Ackerman"](http://pollux.bsz-bw.de/DB=2.1/SET=1/TTL=6/CLK?IKT=4&TRM=Ackerman) }. Johannes von Tepl. Auf Grund der deutschen Überlieferung und der tschechischen Bearbeitung kritisch herausgegeben von Willy Krogmann, 3. Aufl. Wiesbaden 1969

Jan ze Žatce, Oráč z Čech. Z německého vydání Der Ackermann aus Böhmen, Lipsko 1954, přeložil a poznámkami opatřil Jaromír Povejšil. Doslov napsal Pavel Trost, Praha 1994

Václav Bok: Zwei Beiträge zu Johannes von Tepl, Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur 118, s. 180-189.

{ [HYPERLINK "http://gso.gbv.de/DB=2.1/SET=1/TTL=4/MAT=/NOMAT=T/CLK?IKT=1016&TRM=Gerhard"](http://gso.gbv.de/DB=2.1/SET=1/TTL=4/MAT=/NOMAT=T/CLK?IKT=1016&TRM=Gerhard) } { [HYPERLINK "http://gso.gbv.de/DB=2.1/SET=1/TTL=4/MAT=/NOMAT=T/CLK?IKT=1016&TRM=Hahn"](http://gso.gbv.de/DB=2.1/SET=1/TTL=4/MAT=/NOMAT=T/CLK?IKT=1016&TRM=Hahn) } : Der { [HYPERLINK "http://gso.gbv.de/DB=2.1/SET=1/TTL=4/MAT=/NOMAT=T/CLK?IKT=1016&TRM=Ackermann"](http://gso.gbv.de/DB=2.1/SET=1/TTL=4/MAT=/NOMAT=T/CLK?IKT=1016&TRM=Ackermann) } aus { [HYPERLINK "http://gso.gbv.de/DB=2.1/SET=1/TTL=4/MAT=/NOMAT=T/CLK?IKT=1016&TRM=B%D2hmen"](http://gso.gbv.de/DB=2.1/SET=1/TTL=4/MAT=/NOMAT=T/CLK?IKT=1016&TRM=B%D2hmen) } des { [HYPERLINK "http://gso.gbv.de/DB=2.1/SET=1/TTL=4/MAT=/NOMAT=T/CLK?IKT=1016&TRM=Johannes"](http://gso.gbv.de/DB=2.1/SET=1/TTL=4/MAT=/NOMAT=T/CLK?IKT=1016&TRM=Johannes) } von { [HYPERLINK "http://gso.gbv.de/DB=2.1/SET=1/TTL=4/MAT=/NOMAT=T/CLK?IKT=1016&TRM=Tepl"](http://gso.gbv.de/DB=2.1/SET=1/TTL=4/MAT=/NOMAT=T/CLK?IKT=1016&TRM=Tepl) } }, Darmstadt 1984

Albrecht Hausmann: Der „Ackermann aus Böhmen und die Prager Juden um 1400“, Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur 125, 2003, s. 292-323.

{ [HYPERLINK "http://gso.gbv.de/DB=2.1/SET=1/TTL=2/MAT=/NOMAT=T/CLK?IKT=1016&TRM=Anton%E2in"](http://gso.gbv.de/DB=2.1/SET=1/TTL=2/MAT=/NOMAT=T/CLK?IKT=1016&TRM=Anton%E2in) } { [HYPERLINK "http://gso.gbv.de/DB=2.1/SET=1/TTL=2/MAT=/NOMAT=T/CLK?IKT=1016&TRM=Hrub%E2y"](http://gso.gbv.de/DB=2.1/SET=1/TTL=2/MAT=/NOMAT=T/CLK?IKT=1016&TRM=Hrub%E2y) } : Der { [HYPERLINK "http://gso.gbv.de/DB=2.1/SET=1/TTL=2/MAT=/NOMAT=T/CLK?IKT=1016&TRM=Ackermann"](http://gso.gbv.de/DB=2.1/SET=1/TTL=2/MAT=/NOMAT=T/CLK?IKT=1016&TRM=Ackermann) } und { [HYPERLINK "http://gso.gbv.de/DB=2.1/SET=1/TTL=2/MAT=/NOMAT=T/CLK?IKT=1016&TRM=seine"](http://gso.gbv.de/DB=2.1/SET=1/TTL=2/MAT=/NOMAT=T/CLK?IKT=1016&TRM=seine) } { [HYPERLINK](#)

"<http://gso.gbv.de/DB=2.1/SET=1/TTL=2/MAT=/NOMAT=T/CLK?IKT=1016&TRM=Vorlage>" }, München 1971

Christian Kiening: Schwierige Modernität. Der „Ackermann“ des Johannes von Tepl und die Ambiguität des historischen Wandels, Tübingen 1998

Ernst Schwarz: Der Ackermann aus Böhmen des Johannes von Tepl und seine Zeit, Darmstadt 1968

Birgit Stolt: Rhetorik und Gefühl im Ackermann aus Böhmen, In: Birgit Stolt, Wortkampf. Frühneuhochdeutsche Beispiele zur rhetorischen Praxis, Frankfurt a. M. 1974

Václav Vladivoj Tomek: Základy starého místopisu Pražského II (Nové město Pražské), Praha 1870